

TÀNDEM

enric valor
La idea de l'emigrant

II

Vicent no havia pogut ser mai un fadrí com els altres: li ho privava el vici de l'estalvi i del treball esgotador portats a unes termes inhumans. La dona, una dona, la que fos, només quan li era absolutament necessari. Res de companyona, res de sentiments elevats. Hi havia al poble una desgraciada... ja de prop de quaranta anys, repatriada de l'Alger, on havien mort sos pares i el seu marit. Era bastant lletja, sana –això sí–, però sempre abillada de robes fosques i suspectes.

La vida en la Til·lera en els darrers temps va ser per a ell pitjor que la d'un monjo d'ordre severíssim. En solitud quasi absoluta després de la marxa del soldat, abastà una monotonia i sordidesa irresistibles fins i tot per a una ànima tan pobra com la seua: repartir-se curosament els dies i les hores per a

llaurar, sembrar, arreglar la curteta horta, podar, descimalar, collir, batre, veremar, anar de tard en tard a missa, a fer els pagaments –aquests arrancats dolorosament de les seues entranyes–, dia rere dia fer-se sol la trista menjuga, arreglar-se el llit (bé, això ja feia anys)... Un dia i un altre, deu, cent. A vegades, perquè els conreus no vinguessen a menys, havia de llogar homes, a banda del jove pastor –alguns veïns– i el seu cor gasiu patia més i més, però havia de reconèixer que la casa llavors era més alegre. Se li notava: fins ell prenia millor color.

La sang de Vicent bullia de vegades. Una nit, d'amagat com sempre, amb un finíssim compte, va davallar als afores del poble –no pel camí sinó per la senda que passava pel calvari– a aquella caseta rústega on s'entrava per darrere d'una tàpia i un corral brut. Trucà a la porta, flux, fluxet. Esperà molt. Tot apagat. Silenci. Se'n va haver de tornar davant d'aquell misteri. Més avant ho va saber: Joana “la Mora” (encara que no ho era) havia estat denunciada. Deien que era a la presó de dones d'Alacant.

Va anar un dia a baratar llavor de blat a un mas allunyat en el terreny escabros i laberíntic de la muntanya. Mas del Racó de Teix, es deia. Hi va conèixer la filla del mitger, Basília. A la nit, a la Til·lera, va fer els seus comptes i projectes. “Hi ha allà una bona femella”, barrinava. “No tenen un clau... la bestreta, que l'han de tornar si se'n van, i les mules, aladres i ferraments que sí que deuen ser d'ells; però ella m'aprofitarà, i molt! Com a dona i com a criada”. Basília li encenia a les entranyes un foc groller i violent. “És pobra, sos pares pobres, no tenen res. Açò em para. Tanmateix...”

Basília, és clar, era una muntanyesa tan inculta com Vicent, tota instint, xardorosa, alta, vincladissa malgrat el seu cor

ample i revingut; bruna, rústega de pell, espolsada de geni, que podia inspirar una passió violenta en un home grollerot com Vicent... pura necessitat fisiològica. I ella cercava seguretat, sobretot seguretat econòmica. Vicent li la podia oferir. Ella va veure a la primera llambregada, potser d'una manera inconscient, l'impacte certer que havia aconseguit en "l'amo de la Til·lera". (Aquesta "qualitat" era el principal interès de Basília.) I l'amo de la Til·lera no li inspirava cap altre veritable sentiment d'atracció. "Un home... Tots solen ser iguals", pensava.

Festegen quatre dies i es casen. Ella té vint-i-vuit anys; ell, més de trenta.

El mas de la Til·lera canvià. Ella era feineria i s'estimava la casa com els gats. Aviat tot va ser regirat de dalt a baix; tot restà net, llepat, brunyit, dins naturalment de la rusticitat del medi. S'hi sentien cançons –Basília tenia una veu graciosa de femella sana; veu una mica grossa, que resultava–; s'esbarrallaven portes i finestres: l'aire pur de la serra llevà el vell tuf de les cambres tancades.

Vicent –no podia ser altrament, cosa de naixença– era un home indelicat, sexualment un egoista. Basília tingué en poc temps un fill i una filla quasi sense conèixer una autèntica efusió d'enamorada. A poc a poc Vicent li resultà una nosa; més avant, seria en aquell terreny una càrrega insuportable, repulsiva. El cor d'ella s'endurí i es refredà envers el marit i es lliurà als instints goigs de la maternitat. L'aconhortà, però, la seguretat del diner; ara que tenia fills, la seguretat de la propietat.

III

Dos anys per la Península i sis a les Colònies, va estar-se Bernat.

Es perdé Cuba, i un dia tornà el soldat a Espanya i, acabat el servei, aparegué per fi a la Til·lera. Era un home diferent que havia patit aquella bruta guerra, que havia conegut la mar, les terres martiritzades i paradisiaques de Cuba, que reflectia als ulls els blaus horitzons que havia vist, les belleses tropicals que havia pogut admirar, les aventures de tota mena viscudes –fins i tot una bona experiència amorosa amb mulates i quartones d’una dolçor quasi embafosa–. Basília el va conèixer. El trobà auroleat de qualitats extraordinàries i savieses misterioses. Se’l mirava, a casa, al camp. Era un home ben quallat, més alt que Vicent, i tan diferent! Com si

no fossen germans. Bernat era obert, generós, tenia unes altres paraules, una conversa enriquida per la vida d'ultramar, per les campanyes, pels perills i les intenses alegries del qui ha salvat algunes vegades la vida. Ara era encara ben jove: ella li portava bastants anys.

Basília s'embruixà amb el timbre de la seua veu, amb els seus gestos espontanis, interessants, que no eren ja de camperol rústec. I restà pregonament colpida. A les nits, gitada vora l'home, repassava mentalment les gràcies que trobava en el cunyat; el seu pit s'unflava de desigs inconcrets que, a poc a poc, dia rere dia, es feren d'una gran precisió i vehemència. La repulsió que sentia pel marit li resultà per fi –comparant-lo amb Bernat– un vertader suplici. Amb mil pretetxs més o menys grollers, ella presa de fàstic, es negava sempre que podia a les carícies de l'instint primari de Vicent. I vetladament cercava l'amor de Bernat, ja com una ferma i inajornable decisió.

El mas, en els temps dels avis fou d'una certa espena. Ara la til·lera s'havia fet anys rere any un arbre corpulent que li donava ombra al davant de la casa; vora l'arbre, la capella de l'aljub s'havia engarlandat tota d'una vella heura i, a la primavera, de les campànules de les meravelles. Hi havia tres acàcies que, juntament amb la til·lera i dos pins, formaven carrer enfront de la façana; darrere casa, el xiprer, vora l'era. Dins, primer era la gran entrada, d'on eixia una escala ampla que donava accés a les dues plantes de dalt; després la cuina de calfar-se, amb la gran llar. Disposava l'edifici de totes les dependències que li pertanyen, ara rentades, emblanquinades,

amb mobles rústecs –cadires, taules, llits, calaixera– sense una negror de mans ni taques d’oli. La Til·lera resultava una casa de camp alegre, i fins els dies ennuvolats no donava sensació de cofurna com abans. Però des de la tornada de Bernat, l’enquimerament de Basília la va enfosquir com per un mal fat impalpable... Paraules aspres, mirades furtives, desigs inconfessables mal continguts que semblaven prendre cos en l’aire tètric com serps d’aquelles amb què certs quadros tenebristes representaven els vòmits dels endimoniats: tot allò havia transformat la rústica mansió. Fins els dos fills del matrimoni –Vicenteta i Basiliet–, per aquella inconscient penetració psicològica dels infants, acusaven a vegades aquell enrariment.

Bernat arribà a adonar-se d’aquella predilecció de la seua cunyada, insinuada en un tacte impensable en ella. Bernat hi va pensar tota una nit i se n’horroritzà. Una constant del caràcter de Bernat era l’afecte de germà petit, més que fraternal quasi filial, per Vicent. Aquest sempre l’havia tractat bé, li havia fet de pare, l’havia protegit, l’havia ensinistrat en el treball, l’admirava, l’acomboiava. Bernat l’havia respectat com a germà major que era i com a mestre de llaurança i fins li havia perdonat allò de la prohibició de saber de lletra, perquè hi veia un interès tendre del germà, que creia que allò, a correguda llarga, podria apartar-lo de la vida patriarcal i segura del mas.

Tanmateix, Bernat era home fogós, ple de salut i juvenesa que sabia ben bé què era una dona i la felicitat que pot produir en un home sa i com cal. I Bernat, a més a més, era home

sense dona, sense cap entreteniment propi de la joventut en aquest paratge bandejat i desavinent. Mirava, malgrat ell, el cos vincladís i alhora ferm i ben cisellat de Basília, a casa, en el carrer del mas, quan ella estenia l'olorosa bugada en el cordell que anava de l'acàcia grossa a la til·lera; en els treballs rudes de la terra. Segant, garbejant, collint fruita, tallant raïm amb el falcó, transportant coves al carro... ells tots dos ansa per ansa. Llavors, el perfum de la carn sana i neta d'ella li arribava a l'olfacte, el respirava com una droga. I, al llit, el turmentava el pensament que aquella dona, tresor del seu germà, l'atreia, el torbava.

Passà un cert temps. Descaradament se'l mirava ella, d'un modo ostensible i provocador. Cap paraula tanmateix no es creuava entre ells que no fos de tràmit: sobre l'oratge, sobre els xiquets si feien maleses, sobre la feina, les comandes al poble... Altrament, Vicent romania quasi sempre entre ells, prop, a la vista. En la sega, llavors sí, tenien mil ocasions d'estar prop l'u de l'altre i lluny d'ell.

Un dia Vicent davallà al poble. Basília i Bernat arreplegaven el blat segat i escampat en gavelles en el restoll; els xics de Basília els ajudaven tot jugant. Les grans muntanyes reverberaven del sol de la primeria d'agost en els arbres del bosc, en les planes de seda tibant, en les roques giboses, en les penyes aspres dels turons; pujava un baf de fecunditat de les xopades i omades dels fondals i els barrancs; alenaven la resina les pinedes fosques; travessaven el cel blavíssim les falcies, els todons, les tórtors, en els marges llüien flors minúscules, grogues, blavoses, vermelles però per miríades;

xisclaven per les garbes els teuladins de muntanya i els cruixidells claquejaven als flocalls dels arbres. Un home s'havia de sentir, precis, emportat per un rampell violent de vida en aquell paradís feréstec, sota aquell cel encegador i esbojarrat, dins el paisatge luxuriós.

Basília, enfebrosida, aprofità una avinentesa per fer que es trobassen les seues mans lligant una garba, portant-ne a l'atzembla. Li reien els ulls negres, desmaiats, furiosos de desig. En un pas estret vora un arbre, xoquen lleugerament els seus cossos sota les robes sumàries de l'estiu. Els llavis d'ella es distenen en un somris equívoc; el Bernat s'adona amb espant que s'ubriaga de la proximitat de la cunyada com si begués un vi escumós i maligne. Redolava pel pendent! Li dolia; la seua consciència protestava vehement... però no n'escoltava la veu admonitòria. Avança un braç, obre una mà, els dits tremolosos...

—Oncle Bernat! Jo li sostinc la mula.

Basiliet —com hi havia anat?— ix de darrere l'atzembla, la ramalera a la mà.

—Què fas ací? —crida Basílica colèrica—. !Ves, ves a arregar gavelles!

Una vesprada, el germà novament en el poble a dur recapte i parlar de cabrits i moltons amb el carnisser. Basília, que feia dies que adoptava un aire indiferent que enganyava i tranquil·litzava el Bernat, el crida perquè li ajude a abaixar unes garbes de fenc del porxe de l'herba seca. Bernat la mira en els ulls. Basília, tan morena, li recorda un certencontre amorós a Cuba, amb una mambisa que el tingué molt encaterinat a la darrerria de la guerra. Bernat sent encès el

seu deler; sota el sostre baix es toquen les seues mans; ella aconsegueix per fi que ajunten boca i boca. Els xicons es senten prop, baix al carrer, vora la til·lera, on tenen una engronsadora.

Poden cridar sa mare, pujar! Urgeix el temps. No es pot pensar. S'abracen feroçment, pantaixant, sense cap mot. Cauen, travats sobre el matalaf del fenc olorós, polsós i aromat. S'escometen, es rebreguen; Bernat l'odia i la desitja; la senyala de les ungles en la pell morena; s'envesteixen com dues salvatgines del bosc. *Consumatum est!* "Estic perdut, perdut!..." Soltadament, Bernat fa un crit, un esgarip de fera, un esgarip de dolor encara mesclat amb el plaer sobrehumà; es corda, bota escales avall, boig; se n'ix de la casa. Si tingués valor per a llançar-se a un avenc! Corre pel camp sota el cel esplendorós de la vesprada, respira a ple pulmó l'aire frescoi de la muntanya i a poc a poc se li aclareix el cervell i se li refresquen les temples. Plora llàgrimes de ràbia. "Ho diré al meu germà perquè ens mate, tots dos!" S'asseu, per fi, lluny del mas, que allà de front alça les seues teulades roges, el seu pilot d'arbres davant la casa. El xiprer que se n'alça al darrere, per la part de la navada del celler, l'acusa amb el seu mantell fosc, amb el seu gest d'eternitat assenyalant ascèticament el cel puríssim. Bernat roman allí, desesmat, vora la fonteta del Ginebre, davall l'arbre que li dóna nom. D'allà albira la senda que puja del poble, i no torna al mas fins que ha vist tornar-hi el seu germà Vicent.

Llavors, trobà Basília donant berenar als fills, contenta, cantussejant.

Ella el mirà seriosa, segura d'ella mateixa, amb una aire inequívoc de satisfacció i de triomf. Ell l'hauria morta.

En la nit es retorç inquiet en el llit dels seus calfaments de cap, ple de remordiment, avergonyit. Ell, que sap llegir millor que quan era minyó, veu com unes lletres de foc dins la fosca: “He traït el meu germà!” Ho sent així: negra, bruta, imperdonable traïció. Era un home indigne, un criminal que mereixia la mort. S’ho repetí de pensament fins que el vencé la son i una dura desolació.

Al despertar-se un dia de la primeria de setembre, com que ells tenien ja acabada i ben acabada la batuda, i la palla i el gra ben acomodats a la pallissa i el graner, ell va fer una pensada: plantejar al seu germà el seu desig d’anar a la Ribera de Xúquer a fer la sega de l’arròs. No ho ha de sentir ella. En acabant d’esmorzar isqué al carrer amb Vicent, que els havia de manar feines.

—Són uns diners que em fan falta –li explicà després de dir-li el seu determini—. No tinc roba... i no vull tocar res de la part que em toca de la collita. Ara no hi ha preus. Tu, Basília i els xicons podeu ben bé arregar la fruita primerenca.

Vicent s’estranyà d’allò. Però com que hi havia un respir en la feina i allò era dur diners a casa, transigeix. Bernat ja ho havia fet alguna altra volta, i fins Vicent i tot, quan eren fadrins. Dos o tres dies tensos, Bernat ací, allà, més enllà, defugint la diabòlica Basília. Per fi marxa senda avall, al muscle el cabàs amb les falçs i les soquetes i alguns cordells i les mudes de la roba.